

ს ა ქ ა რ თ ვ ე ლ ო ს ი ს ტ ო რ ი ა

ნიკო ჯავახიშვილი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი, ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის მთავარი მეცნიერ-თანამშრომელი

ოთხი ეტიუდი ბალტიის ქვეყნებთან საქართველოს ურთიერთობის ისტორიიდან

საქართველოს ურთიერთობებს ბალტიისპირეთის ქვეყნებთან ათ საუკუნეზე მეტი ხნის ისტორია გააჩნია. მიუხედავად ამისა, ქართველ და ბალტიისპირელ ხალხებს შორის არსებული ურთიერთობების ისტორია დღემდე არ ქცეულა საგანგებო, მონოგრაფიული კვლევის ობიექტად.

ქართულ-ლატვიური ურთიერთობის ისტორიის შესახებ დანერგილი ჩვენი სტატია ამ ცოტა ხნის წინათ გამოქვეყნდა [9, 11-26]. მასში შესწავლილი გვაქვს ქართველი და ლატვიელი ხალხების ურთიერთობები ბოლო ორი საუკუნის განმავლობაში, როდესაც ეს კავშირი შედარებით ინტენსიურ ხასიათს ატარებდა.

წინამდებარე გამოკვლევაში წარმოდგენილია ოთხი ეტიუდი ბალტიის ქვეყნებთან საქართველოს სამხედრო-პოლიტიკური და სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობების ისტორიიდან, რომელთა ქრონოლოგიური ჩარჩო მოიცავს პერიოდს: X საუკუნიდან – XVIII საუკუნის ჩათვლით. სტატია ოთხ ქვეთავად იყოფა.

1. ქართულ-ბალტიისპირული ურთიერთობის სათავეებთან (X-XI საუკუნეები)

VIII საუკუნემდე მსოფლიოს სავაჭრო გზები ურთიერთმოქიშპე, მძლავრ სახელმწიფოთა შორის იყოფოდა. არაბთა დაპყრობითი ლაშქრობების შედეგად წარმოქმნილმა იმპერიამ (ხალიფატმა) გააერთიანა აღნიშნული გზები, რომლებმაც მანამდე არნახულ მასშტაბებს მიაღწიეს. იმ პერიოდში საერთაშორისო საქონელბრუნვა აღმოსავლეთსა და დასავლეთს, ჩრდილოეთსა და სამხრეთს შორის შეუჩერებლად ვითარდებოდა. ეს პროცესი საქართველოშიც შესამჩნევი გახდა. ამის შესახებ ნათელ წარმოდგენას გვაძლევს არქეოლოგი-

ური გათხრების შედეგად მსოფლიოს ცალკეულ ქვეყნებში აღმოჩენილი მონეტების განძების გეოგრაფია.

აღმოსავლეთისა და ევროპის ქვეყნებს შორის დამყარებული სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის შედეგად, არაბების მიერ დაპყრობილ ცალკეულ ქვეყნებში მოჭრილი ფულადი ერთეული – დირჰემი გავრცელდა დასავლეთისა და ჩრდილოეთის ქვეყნებში, სადაც ამ ტიპის მონეტების განძების აღმოჩენა საკმაოდ ხშირ მოვლენად იქცა.

ზემოთ აღნიშნულ განძებში საკმაოდ ხშირად გვხვდება საქართველოში მოჭრილი მონეტებიც. ასეთი აღმოჩენები დაფიქსირებულია კავკასიიდან გეოგრაფიული თვალსაზრისით დაშორებულ ისეთ რეგიონებში, როგორიცაა მაგალითად, ბალტიის ზღვის სანაპირო ქვეყნები, ასევე, მინსკის (ბელარუსი), ტულისა და კურსკის (რუსეთის ფედერაცია) მიდამოები [4, 59].

აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფო ისტორიული მუზეუმის მიერ 1936-1937 წლებში ლატვიის დედაქალაქ რიგის ერთ-ერთ რაიონში მდებარე სალასპილს-ლაუკსკოლას დასახლებაში წარმოებული არქეოლოგიური გათხრების შედეგად ერთ-ერთ სამარხში აღმოჩნდა ვერცხლის მონეტები არაბული წარწერებით. როგორც გამოიკვავა, ეს მონეტებია – ქუფური დირჰემები [10, 16]. მათგან ერთი მოჭრილია თბილისში და თარიღდება ჰიჯრით 363 წლით ანუ 973/974 წლებით. მას გააჩნია ყუნწი ანუ გადაკეთებულია გულსაკიდად – ქალის სამშვენისად [10, 85].

იმ პერიოდში, კერძოდ, X საუკუნის შუა ხანებიდან თბილისში დირჰემი იჭრებოდა ჯაფარიანთა დინასტიის წარმომადგენლის – ამირა ჯაფარ იბნ მანსურის სახელით. აქვე უნდა ითქვას, რომ ხსენებული პიროვნების სახელი იხსენიება არაბთა ხალიფას სახელის გვერდით, რაც მიგვანიშნებს თბილისის იმდროინდელი ამირების ფაქტობრივ დამოუკიდებლობაზე. ამ მონეტების შუბლზე (ავერსზე) არაბულ ენაზეა დაფიქსირებულია მათი მოჭრის ადგილი: „იჭედა ესე დირჰემი თბილისში“ [3, 23-25].

X-XI საუკუნეების საქართველოს სოციალურ-პოლიტიკური პროგრესი ქვეყნის სამონეტო საქმეშიც აისახა.

ხსენებულ პერიოდში, საქართველოს სამხრეთ-დასავლეთ ნაწილის – ტაო-კლარჯეთის (ამჟამად მოქცეულია თურქეთის რესპუბლიკის საზღვრებში) მფლობელმა, ბაგრატიონთა ათასწლოვანი სამეფო დინასტიის წარმომადგენელმა, ქართველთა მეფემ დავით III კურაპალატმა (მეფობდა X საუკუნის მეორე ნახევარში, გარდაიცვალა 1001 წელს) მოჭრა თბილისის ჯაფარიან ამირათა არაბული ტი-

პის მონეტისაგან სრულიად განსხვავებული ვერცხლის დრამა. მასზე აღბეჭდილია ქეშმარიტი ჯვრის („ძელი ცხორებისაი“) გამოსახულება და ქართული წარწერა: „ქრისტე, შეიწყალე დავით კურაპალატი“.

მართალია, აღნიშნული მონეტის მხოლოდ 4 ეგზემპლარია ცნობილი, მაგრამ როგორც ჩანს, ის ჩართული უნდა ყოფილიყო საერთაშორისო მიმოქცევაში. ასეთი ვარაუდის საფუძვლად მკვლევარები მიიჩნევენ ფაქტს, რომ ოთხივე მათგანი საქართველოდან ძალზე შორს, ჩრდილოეთ გერმანიაში, რუსეთში, ბალტიისპირეთსა და შვედეთშია ნაპოვნი [3, 26].

საგულისხმოა, რომ თბილისური მონეტები აღმოჩენილია არა მხოლოდ ბალტიისპირეთის, არამედ ჩრდილოეთით მდებარე სხვა ქვეყნების ტერიტორიაზეც.

1910 წელს რუსი მკვლევარი ევგენი პახომოვი წერდა: „До сих пор найдено только три экземпляра этой редкой монеты, при чем все – далеко за границами Грузии: один оказался в кладе, найденном в 1859 г., в Мекленбург-Шверине, близ м. Шваан. Он попал в Шверинский Музей. Второй – выкопан в 1878 г. в Олонецкой губ., близ м. Лодейное Поле и поступил в коллекцию Ю. Б. Иверсена, а оттуда – в Эрмитаж. Третий, по сообщению А. К. Маркова, находился в кладе, найденном в 1900-х годах в Лифляндской губ., близ м. Волля, но затем исчез и, через некоторое время, оказался в руках одного гамбургского торговца, продавшего его, кажется, в Берлинский Музей“ [11, 53].

ასე, რომ საქართველოს ტერიტორიაზე მოჭრილი ორივე ზემოხსენებული მონეტა: 1. თბილისის ამირა ჯაფარ იბნ მანსურის დირჰემი (973-974 წ.) და 2. ტაო-კლარჯეთის მფლობელი ქართველთა მეფის დავით III-ის კურაპალატის დრამა (მოჭრილია X საუკუნის მეორე ნახევრიდან – XI საუკუნის დასაწყისამდე) ნაპოვნია ბალტიისპირეთის ტერიტორიაზე. პირველი მათგანი აღმოჩენილია 1936-1937 წლებში, რიგის ერთ-ერთ რაიონში მდებარე სალასპილს-ლაუკსკოლას დასახლებაში, ხოლო მეორე – XX საუკუნის დასაწყისში, ლიფლანდიის გუბერნიაში, ვოლიას დასახლებების მახლობლად.

ამრიგად, X-XI საუკუნეებში საქართველოში მოჭრილი მონეტების აღმოჩენა ბალტიისპირეთის ტერიტორიაზე ნათელი დადასტურებაა იმ ფაქტისა, რომ აღნიშნულ რეგიონში მდებარე სახელმწიფოებთან სავაჭრო-ეკონომიკური კავშირი საქართველოს ჯერ კიდევ ათი საუკუნის წინათ გააჩნდა.

2. ბალტიის ქვეყნებთან საქართველოს სამხედრო-პოლიტიკური ურთიერთობის ისტორიიდან (XV საუკუნის მიწურული)

1453 წელს თურქ-ოსმალებმა აიღეს კონსტანტინოპოლი, გაანადგურეს ბიზანტიის იმპერია და შავი ზღვის სრუტეები ხელთ იგდეს. ამით ისინი უშუალოდ დაუმეზობლდნენ სამხრეთ ევროპას და საქართველოს.

ოსმალთა წინააღმდეგ ჯვაროსნული ლაშქრობის მოწყობა არაერთხელ სცადეს რომის პაპებმა. 1458-1460 წლებში, რომის პაპის პიუს II-ის (ენეა სილვიო პიკოლომინი) მოწოდებას ანტიოსმალური კოალიციის შექმნის თაობაზე ქართველი მეფე-მთავარნიც გამოეხმაურნენ და სათანადოდაც მოემზადნენ. ამის მიუხედავად, ვინაიდან იმ პერიოდში ევროპის ქვეყნებმა შინაგან წინააღმდეგობებს თავი ვერ გაართვეს, ეს მნიშვნელოვანი პროექტი ჩაიშალა.

1494-1495 წლებში, ესპანეთის გაძლიერების ცნობამ საქართველოში თურქთა წინააღმდეგ ერთობლივად გალაშქრების ძველი გეგმა კვლავ გამოაცოცხლა. ამაში გარკვეული დამსახურება მღვდელ-მონაზონ კირ-ნილოსს მიუძღვის, რომელიც ქართლის გვირგვინოსნის – კონსტანტინე II-ის (მეფობდა 1479-1505 წლებში) სამეფო კარზე დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა. კონსტანტინემ ეგვიპტიდან ახლადდაბრუნებული კირ-ნილოსი მალევე გაგზავნა ესპანეთსა და რომში.

საგულისხმოა, რომ 1495 წელს, ქართლის მეფემ კონსტანტინემ მხოლოდ ესპანეთის დედოფალთან იზაბელა I-თან (მეფობდა 1474-1504 წლებში) კი არ სცადა სამხედრო-პოლიტიკური კავშირის შეკვრა, არამედ თავის ელჩს რომის პაპთან მოლაპარაკებაც დაავალა. ამასთანავე, ელჩს პაპისათვის უნდა ეცნობებინა ქართლის სამეფოს მესვეურთა გადაწყვეტილება რომის ეკლესიისათვის მათი დაქვემდებარების თაობაზე.

ქართველი და ესპანელი ელჩები, რომელთაც დედოფალ იზაბელასთან წერილი ერთად მიჰქონდათ, ესპანეთში ლიტვასა და პოლონეთზე გავლით ჩავიდნენ. ეს კი მარტოოდენ ევროპაში გასასვლელი გზის ძიებით არ იყო განპირობებული.

XV საუკუნის ბოლოს, საქართველოში ცნობილი იყო ლიტვისა და პოლონეთის ხელისუფალთა მტრული დამოკიდებულება თურქთა მიმართ და ამიტომაც, იქაურ მესვეურებთან მოლაპარაკების გამართვა ქართველ ელჩს საიდუმლოდ ჰქონდა დაკისრებული.

რაც შეეხება იმას, რომ ლიტვისა და პოლონეთის მესვეურთა მისამართით ქართველი მეფის მიერ გაგზავნილი წერილი არ არის აღმოჩენილი, პროფ. იასე ცინცაძის აზრით, ეს სრულიადაც არ გამორიცხავს სიტყვიერი დავალების ფაქტს და სავარაუდოა, რომ წერილებთან ერთად ქართველ ელჩს სიტყვიერი დავალებების გადაცემაც ევალებოდა.

ქართველ ელჩს რომ პოლონეთის მეფისათვის ანტიოსმალური კოალიციის შედგენის გეგმა გაუცვნიდა და ამ საკითხის ირგვლივ პოლონეთის სამეფო კარზე საგანგებო თათბირიც გამართულა, ამის დამამტკიცებელია ქართლის მეფის მიერ ესპანეთის დედოფლისადმი გაგზავნილი წერილის თარგმანის „ლიტვის მეტრიკაში“ შეტანა.

ცნობილია, რომ „ლიტვის მეტრიკა“ მიმდინარე საშინაო და საგარეო პოლიტიკის მნიშვნელოვანი საკითხების ამსახველი დოკუმენტების ტექსტებს ინახავდა. ამ წიგნში შექპონდათ მხოლოდ და მხოლოდ საქმიანი მიმონერის ტექსტები, რომლებიც სახელმწიფო საბჭოზე განიხილებოდა.

ირკვევა, რომ კონსტანტინეს მიერ იზაბელასადმი გაგზავნილი წერილი, როგორც ქრისტიანული ქვეყნებისათვის საერთო საქმის დოკუმენტი, ქართველმა და ესპანელმა ელჩებმა ტექსტუალურად გააცვენეს ლიტვისა და პოლონეთის ხელისუფლებას. ამ უკანასკნელებმა კი წერილის ტექსტი „ლიტვის მეტრიკაში“ შეიტანეს [6, 18-39].

ხსენებული წერილის თაობაზე საყურადღებო მოსაზრება გამოთქვა აკადემიკოსმა ივანე ჯავახიშვილმა, რომელმაც დაამტკიცა, რომ ეს საბუთი 1495 წელს არის დაწერილი და გაგზავნილი [7, 452-453].

აღნიშნულ პერიოდში პოლონეთის მეფე იყო იაგელონთა სამეფო დინასტიის ერთ-ერთი წარმომადგენელი – იან I ოლბრახტი (მეფობდა 1492-1501 წლებში), ხოლო ლიტვის დიდი მთავარი იყო ალექსანდრე (მთავრობდა 1492-1506 წლებში). აქვე დავსძენთ, რომ 1501 წლიდან პოლონეთსა და ლიტვას ერთი და იგივე მონარქები მართავდნენ [12, 160].

ამრიგად, საქართველოს სახელმწიფოებრივ ურთიერთობას ბალტიის ქვეყნებთან საფუძველი ჩაეყარა 1495 წლიდან, როდესაც ქართლის მეფის კონსტანტინე II-ის ელჩი ლიტვასა და პოლონეთში ჩავიდა და ამ ქვეყნების ხელისუფლებას თავისი მონარქის დანაბარები გადასცა.

3. ბალტიის ქვეყნებთან საქართველოს სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობის ისტორიიდან (XVII საუკუნის პირველი მესამედი)

1569 წელს, ლუბლინში დადებული უნიით, ოფიციალურად დასრულდა ლიტვისა და პოლონეთის ერთ სახელმწიფოდ – რერ პოსპოლიტად გაერთიანების პროცესი [12, 160].

ლიტვა-პოლონეთის უნიის ჩამოყალიბების შემდეგ, აღნიშნულმა სამეფომ მოიცვა როგორც საკუთრივ პოლონეთი და ლიტვა, ასევე ბალტიისპირეთის უდიდესი ნაწილი, ხოლო მისმა სამხრეთმა საზღვარმა შავი ზღვის ჩრდილოეთ სანაპირომდე მიაღწია. ამ ვრცელ და მძლავრ სახელმწიფოსთან დაკავშირება სწორედ ამ გზით მოახერხეს ქართველებმა, რომლებიც ოსმალთა მიერ შავი ზღვის სრუტეების გადაკეტვის შემდეგ, ევროპაში ნასასვლელ უმოკლეს გზად იყენებდნენ ლიტვა-პოლონეთის ტერიტორიას. აქვე უნდა ითქვას, რომ ეს ურთიერთობა განპირობებული იყო როგორც ოსმალური საფრთხის დაძლევის საერთო სურვილით, ასევე ერთობლივი სავაჭრო-ეკონომიკური ინტერესებით [8, 6].

XVII საუკუნის პირველ მესამედში ლიტვა-პოლონეთის სამეფოსთან საკმაოდ ინტენსიური ურთიერთობები გააჩნდათ ქართულ სამეფო-სამთავროებს.

1627 წელს იტალიელი მოგზაური პიეტრო დელა-ვალე რომის პაპ ურბან VIII-სადმი წარდგენილ მოხსენებით ბარათში აღნიშნავდა, რომ ლიტვა-პოლონეთის მონარქს დიდი მეგობრობა აკავშირებდა დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიაზე იმხანად არსებული სამეგრელოსა და გურიის სამთავროების მართველებთან – დადიანთან და გურიელთან. მათ შორის ყოფილა ინტენსიური მიმოწერა და სავაჭრო ხომალდების მიმოსვლა [8, 6].

ხსენებულ პერიოდში, საქართველოში საკმაოდ ფართოდ გავრცელდა ლიტვა-პოლონეთის სამეფოს ფულის ნიშნები.

საქართველოს ტერიტორიაზე სხვადასხვა დროს აღმოჩენილი ევროპული ქვეყნების მონეტების განძების შემადგენლობიდან ირკვევა, რომ ჩვენში მიმოქცევაში ყოფილა ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში მოჭრილი ვერცხლის მცირე ნომინალები – „ორტები“ და „პოლტორაკები“ (ოქროს დუკატებთან, ტალერულ მონეტებთან და დაბრანდერბურგ-პრუსიის „ორტებთან“ და „პოლტორაკებთან“ ერთად) [5, 111].

1608 წლიდან ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში, ქ. გდანსკის (იგივე დანციგი) ზარაფხანაში დაიწყეს მოჭრა ორტისა, რომელიც 10

გრომს შეადგენდა. მათზე მოთხოვნილება იმდენად სწრაფად გაიზარდა, რომ სეიმის (პარლამენტი) დადგენილებით, 1616 წლიდან მათი მოჭრა დაიწყეს ცალკეული ქალაქების: ვარშავის, კრაკოვისა და ბიდგომის ზარაფხანებშიც. აღნიშნული დადგენილების თანახმად, 1 გრივნა ლიგირებული ვერცხლისაგან უნდა მოჭრილიყო 28 ცალი ორტა, თითო – 7, 6 გრამიანი მონეტა. მალე, ორტები ლიტვა-პოლონეთის სამეფოს საზღვრებს გასცდა და იმდენად პოპულარული გახდა ევროპაში, რომ მათი ტიპის მონეტების მოჭრა ბრანდენბურგისა და პრუსიის ზარაფხანებმაც დაიწყეს [13, 112-116].

საქართველოში ორტებთან ერთად მიმოიქცეოდა უფრო მცირე ნომინალის მონეტაც – პოლტორაკი. ეს ნომინალი, მსგავსად ორტისა, იჭრებოდა როგორც ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში, ასევე ბრანდენბურგისა და პრუსიის ზარაფხანებშიც, სადაც მას „დრაიპოლკერს“ უწოდებდნენ.

XX საუკუნის მიწურულამდე, მონეტების ცალკეული ეგზემპლარებისა თუ განძების სახით, საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩენილია ორტების – 10, ხოლო პოლტორაკების – 1 განძი. აქედან საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში (იმხანად – საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში) მხოლოდ 4 განძი შევიდა. ზემოაღნიშნული 11 განძიდან ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში მოჭრილი მონეტები აღმოჩნდა ყველა მათგანში, საქართველოს შემდეგ დასახლებულ პუნქტებში (მონაცემები მოტანილია ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით):

1. 1895 წელს, ახალციხის მაზრის სოფელ წყორძაში იპოვეს 4 ევროპული მონეტა, რომელთაგან 1 – ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში მოჭრილი აღმოჩნდა;
2. XX საუკუნის დასაწყისში, ოზურგეთის მაზრის სოფელ ზედაუბნის მიდამოებში, მიწის ნაკვეთის დამუშავებისას იპოვეს ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში მოჭრილი მონეტების განძი;
3. 1942 წელს, თბილისში, ტრამვაის პარკის ტერიტორიაზე, ლიანდაგის შეკეთებისას იპოვეს 22 ვერცხლის მონეტისაგან შემდგარი განძი. მათ შორის აღმოჩნდა ლიტვა-პოლონეთის მეფის სიგიზმუნდ III-ის (მეფობდა 1587-1632 წლებში) სახელით 1621-1626 წლებში, ბიდგომის ზარაფხანაში მოჭრილი 19 პოლტორაკი;
4. 1944 წელს, წალენჯიხის რაიონის სოფელ ჯაგირას მახლობლად, ჩამორეცხილი გზის პირას იპოვეს ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში მოჭრილი ვერცხლის მონეტა;

5. დაახლოებით 1945-1950 წლებში დასავლეთ საქართველოში იპოვეს ვერცხლის მონეტების განძი, რომელიც მპოვნელებმა დაინაწილეს. ამ განძიდან 2 მონეტა განსაზღვრისათვის მიიტანეს საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში, სადაც დადგინდა, რომ ერთი მათგანი მოჭრილი იყო სიგიზმუნდ III-ის სახელით;
6. 1950 წელს მარტვილის (იმხანად – გეგეჭკორის) რაიონის სოფელ ნოჯიხევში იპოვეს სიგიზმუნდ III-ის სახელით 1624 წელს მოჭრილი ორტა, რომელიც დაცულია მარტვილის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში;
7. 1954 წელს, ზესტაფონის ფეროშენადნობთა ქარხნის ტერიტორიაზე, მინის სამუშაოების წარმოებისას, იპოვეს თიხის ჭურჭელი 33 ვერცხლის მონეტით. მათ შორის აღმოჩნდა სიგიზმუნდ III-ის სახელით 1621-1626 წლებში მოჭრილი 30 ორტა. ისინი მოჭრილია ბიდგოშისა (21 მონეტა) და გდანსკის (9 მონეტა) ზარაფხანებში;
8. 1955 წელს, თბილისთან მდებარე სოფელ შინდისში, მინის ნაკვეთის დამუშავებისას იპოვეს ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში მოჭრილი 25-ზე მეტი ვერცხლის ორტა, რომელთაგან საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმში მხოლოდ 3 შევიდა. ისინი მოჭრილია სიგიზმუნდ III-ის სახელით: გდანსკში, 1623 და 1625 წლებში (2 მონეტა) და ბიდგოშში – 1624 წელს (1 მონეტა);
9. 1956 წელს, ახალციხის რაიონის სოფელ თისელში იპოვეს სიგიზმუნდ III-ის სახელით მოჭრილი ორტა;
10. 1958 წელს, ლანჩხუთის რაიონის სოფელ ჭალკათში, მინის ნაკვეთის დამუშავებისას იპოვეს 84 ვერცხლის მონეტისაგან მონეტისაგან შემდგარი განძი. მათ შორის აღმოჩნდა სიგიზმუნდ III-ის სახელით 1622-1623 წლებში, ბიდგოშის ზარაფხანაში მოჭრილი 2 ორტა;
11. დაახლოებით 1960-1963 წლებში, ადიგენის რაიონში მდებარე აბასთუმნის ტყეში, სახლის საძირკვლის გათხრის დროს, იპოვეს სიგიზმუნდ III-ის სახელით 1622-1626 წლებში, ბიდგოშისა და გდანსკის ზარაფხანებში მოჭრილი ვერცხლის მონეტების განძი, რომელიც ახალციხის მხარეთმცოდნეობითა მუზეუმმა შეიძინა [5, 112-122].

ნუმიზმატი რევავ ქებულაძე წერდა: „საქართველოში აღმოჩენილი ორტებისა და პოლტორაკების ძირითად ნაწილს შეადგენს პოლონური მონეტები, ხოლო უმნიშვნელო ნაწილს – ბრანდერბურგ-

პრუსიული მონეტები: ამ უკანასკნელთაგან საქართველოს ტერიტორიაზე დღემდე ოთხი ორტა და სამი დრაიპოლკერია აღმოჩენილი. საფიქრებელია, რომ ეს მონეტები საქართველოში უშუალოდ ბრანდერბურგიდან და პრუსიიდან კი არ შემოდიოდა, არამედ პოლონეთიდან. ამიტომ, ამ მონეტათა მიმოქცევის საკითხების განხილვისას, ძირითადი აქცენტი გადატანილი გვაქვს პოლონურ მონეტებზე.

საქართველოში ორტებისა და პოლტორაკების გავრცელების ერთ-ერთი მიზეზი პოლონეთთან პოლიტიკურ კავშირში თუ არა, ყოველ შემთხვევაში, პოლიტიკური მიზნების ერთიანობაში მაინც უნდა ვეძებოთ; მნიშვნელოვან ფაქტორად შეიძლება აგრეთვე შავი ზღვისა და მდინარე დნეპრის გზით პოლონეთთან აბრეშუმით ვაჭრობა და XVII საუკუნის საქართველოში მოქმედი ფულის სისტემა. ერთი სიტყვით, მიზეზები როგორც პოლიტიკური, ისე ეკონომიკური ხასიათისაა“ [5, 123].

ამრიგად, XVII საუკუნის პირველ მესამედში ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში მოჭრილი ვერცხლის მონეტები საქართველოში საკმაოდ ფართოდ გავრცელდა.

საქართველოს ტერიტორიაზე სხვადასხვა დროს აღმოჩენილი ევროპული ქვეყნების მონეტების განძების შემადგენლობიდან ირკვევა, რომ ჩვენში მიმოქცევაში ყოფილა ლიტვა-პოლონეთის სამეფოში გამოშვებული ვერცხლის მცირე ნომინალები – „ორტები“ და „პოლტორაკები“. ეს ადასტურებს იმ ფაქტს, რომ იმხანად, ქართულ სამეფო-სამთავროებს საკმაოდ ინტენსიური პოლიტიკური და სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობა ჰქონდათ ლიტვა-პოლონეთის სამეფოსთან.

3. ბალტიისპირეთის რეგიონები და ქალაქები – XVIII საუკუნის დიდი ქართველი მეცნიერის თვალთ

ბალტიისპირეთის ქვეყნების ტერიტორიაზე არსებული რეგიონები და ქალაქები ქართულ წყაროებში პირველად XVIII საუკუნის შუა ხანებში იხსენიება. ასეთი ცნობები დაცულია ქართლის მეფის ვახტანგ VI-ის (მეფობდა 1703-1714 და 1716-1724 წლებში) ვაჟის, ცნობილი გეოგრაფის, ისტორიკოსისა და კარტოგრაფის ვახუშტი ბაგრატიონის (1696-1756) თხზულებაში.

1752 წელს ვახუშტიმ რუსულიდან ქართულად თარგმნა „მოკლე პოლიტიკური გეოგრაფია“ 27-რუკიან მსოფლიო ატლასთან ერთად, რომელზედაც გამოსახულია იმ დროს ცნობილი ყველა ქვეყა-

ნა. ეს თხზულება უაღრესად მნიშვნელოვანია როგორც გეოგრაფიული, ასევე საისტორიო თვალსაზრისით. ამ სახელმძღვანელოთი ასწავლიდნენ გეოგრაფიას თელავის სემინარიაში [2, 339].

აღნიშნული თხზულების ხელნაწერი, რომელსაც ვახუშტის ხელით შედგენილი რუკები ერთვის, დაცულია ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში [1].

ვახუშტი ბატონიშვილის ხელნაწერში სხვადასხვა ადგილას იხსენება „ბალთიური ზღვა (მარე ბალთიკუმე)“ [1, 7]; რეგიონები „კურლანდია“ და „ლიფლანდია“, ქალაქები „მითავა“, „რიგა“ [1, 8] და სხვ.

თხზულებას დართულ რუკებს შორის განსაკუთრებით საგულისხმოა ევროპის მთლიანი რუკა [1, 8] და ბალტიისპირეთის რუკა [1, 89].

ხსენებულ რუკებზე კურლანდია გამოყოფილია პოლონეთისაგან (ტექსტში – „პოლშა“), რომელიც თავის მხრივ მოიცავს ლიტვას ვილნიუსის („ტექსტში – „ვილნა“) ჩათვლით. კურლანდია და პოლონეთი (ლიტვის ჩათვლით) შეფერილია განსხვავებული ფერის საღებავებით.

თხზულებაში გამოყოფილია თავი XI – „სამეფოებისათვის პლურთა და პრუსიელთა, ეგრეთვე დიდისა სამთავროთა ლიტვისათვის და საღერცოლოსა კურლანდიისათჳს“ [1, 90].

აღნიშნულ თავში გამოყოფილია ქვეთავი – „კურლანდიური საღერცოლოსათვის“, რომელშიც ვახუშტი საკმაოდ მნიშვნელოვან ცნობებს გვანდის იმდროინდელი კურლანდიის საზღვრებისა და მისი მნიშვნელოვანი დასახლებული პუნქტების შესახებ.

თხზულებაში აღნიშნულია, რომ კურლანდიას ესაზღვრება ბალტიის ზღვა, ლიფლანდია, ლიტვა და სხვ. იქვე დასახელებულია ქალაქები: „მითავა“ (იგულისხმება თანამედროვე ელგავა), „ლიბავა“ (იგულისხმება თანამედროვე „ლიეპაია“), „გლიდიგა“ (იგულისხმება „კულდიგა“) და სხვ.

ვახუშტის შენიშვნით, თუმცა კურლანდიასა და ლიფლანდიაში ერთმანეთის მონათესავე ხალხები ცხოვრობენ, მაგრამ მათ ერთიანი მმართველი არ ჰყავთ. იგი წერს: „ესე ქვეყანა უფალმა უწინ ამისა ეგრეთს დიდებასაჲ, რომ მას არა გარნა ცალკერძი თჳსი მეფე ჰყვა და მის სავემრთ სახელსა ქვეშეცა კურლანდიისასა და ლიფლანდიისაცა დაიპყრობდა“ [1, 93].

საყურადღებოა, რომ ქართველი მეცნიერი არ ფარავს თავის გულისტკივილს ლატვიის ცალკეული მხარეების – კურლანდიისა და ლიფლანდიის პოლიტიკური დაქსაქსულობის გამო. ვფიქრობთ, ეს

გასაგებია, თუ გავითვალისწინებთ, რომ იმხანად საქართველოს ტერიტორიაზეც რამდენიმე დამოუკიდებელი სამეფო და სამთავრო არსებობდა.

ვახუშტისავე შენიშვნით, მიტავა არის „უუთავანესი ადგილი და ჩვეულების ტახტი მფლობელის ღერცოლისა. ესე ქალაქი გინა თუ საშუალების სიდიდისა, გარნა უმჯობესათ აშენებულ არს და აქუს გამაგრებული ციხე არშისა, ან იწყეს ახლად შენება“ [1,94].

ასე, რომ XVIII საუკუნის შუა ხანებისათვის ქართველი ერის მონინავე ნაწილს საკმაოდ მკაფიო წარმოდგენა ჰქონდა ბალტიისპირეთის ტერიტორიაზე იმხანად არსებული რეგიონებისა და მნიშვნელოვანი დასახლებული პუნქტების, ასევე მათი მართვა-გამგეობის სისტემის შესახებ.

ქართულ-ბალტიისპირულმა ურთიერთობებმა ინტენსიური ხასიათი შეიძინა XIX საუკუნის დასაწყისიდან, როდესაც საქართველოს ტერიტორიაზე მდებარე სამეფო-სამთავროები თანდათან რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში აღმოჩნდა. ბალტიისპირეთის ტერიტორიაზე არსებული ქვეყნები რუსეთმა ჯერ კიდევ წინა საუკუნეში შეიერთა.

ამრიგად, საქართველოს სამხედრო-პოლიტიკურ და სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობებს ბალტიის ქვეყნებთან ათ საუკუნეზე მეტი ხნის ისტორია გააჩნია.

დამონშებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ხელნაწერი A-717.
2. *ბარამიძე არჩილ, მარუაშვილი ლ.*, ვახუშტი ბატონიშვილი (ბაგრატიონი), ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია, ტ. 4, თბ., 1979.
3. *დუნდუა თედო, დუნდუა გიორგი, ჯავახიშვილი ნიკო*, ფული საქართველოში, მეორე გადამუშავებული გამოცემა, თბ., 2003.
4. *კაპანაძე დავით*, ქართული ნუმისმატიკა, თბ., 1969.
5. *ქებულაძე რევაზ*, ევროპული მონეტების მიმოქცევა საქართველოში XV-XVIII საუკუნეებში, თბ., 1971.
6. *ცინცაძე იასე*, მასალები პოლონეთისა და საქართველოს ურთიერთობის ისტორიისათვის (XV-XVII საუკუნეები), თბ., 1965.
7. *ჯავახიშვილი ივანე*, ქართველი ერის ისტორია, წიგნი III, ნაწილი II, წიგნში: „თხზულებანი თორმეტ ტომად“, ტ. III, თბ., 1982.
8. *ჯავახიშვილი ნიკო*, ქართველი მხედრები პოლონეთის დროშის ქვეშ (პოლონურ-ქართულ სამხედრო-პოლიტიკურ ურთიერთობათა ისტორიიდან), თბ., 1998.

9. *ჯავახიშვილი ნიკო*, ქართულ-ლატვიური ურთიერთობის ისტორიიდან, კრებული „ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები“, ტ. V, თბ., 2009.
10. *Берга Т.*, Монеты в археологических памятниках Латвии IX-XII вв., Рига, 1988.
11. *Пахомов Е.*, Монеты Грузии, Тбилиси, 1970.
12. *Сычев Н.*, Книга династий, Москва, 2006.
13. *Gumowski M.*, Mennica Bygoska, Torun, 1950.

Niko Javakhishvili

Doctor of Historical sciences, Professor, Chief scientist-researcher of the Modern and Contemporary History Department of the Ivane Javakhishvili Institute of History and Ethnology

Four epizodes from the history of Georgia's relations with Baltic countries

Summary

Georgia's relations with Baltic countries have a history of ten centuries length. Despite this, the history of existing relations between Georgian and Baltic people has never been a subject of special, monographic research.

This study represents four significant facts from the history of military-political and trade-economic relations between Georgia and Baltic countries.

Chronological framework covers period from X – through XVIII century.

The article consists of 4 parts:

I. The origins of Georgian-Baltic relations (X-XI cc);

II. From the history of military-political relations of Georgia with Baltic countries (second part of XV century);

III. From the history of trade-economic relations of Georgia with Baltic countries (first trimester of XVII century);

IV. Baltic towns and regions in the eyes of the grand Georgian scientist of XVIII century.